
Tres cartes de Carles Bosch de la Trinxeria a Josep Yxart

a cura de Josep M. Domingo

Sorgit de la literatura que animaven les societats d'excursions, Carles Bosch de la Trinxeria es va veure més d'un cop en la necessitat d'explicar les seves incursions en la novella. Tot al llarg de la trajectòria literària de Bosch va ser un fet que, mentre els seus llibres de miscel·lània, si més no els primers, aconseguien el respecte dels crítics, les novel·les eren rebudes per la crítica solvent amb reserves o, en el cas pitjor, amb serioses objeccions.

Jordi Castellanos¹ va exhumar la polèmica que Raimon Casellas i Bosch mantingueren entre els darrers dies del 1891 i els primers del 1892 arran de la crítica de *Montalba* (1891) que Casellas publicà a «L'Avencç».² L'article de Casellas era una detallada exposició dels defectes de la novella, sembla que la més prolixa i dura relació de culpes de les que va rebre Bosch, i, doncs, significava un esbombament, des d'una revista jove i combativa però de prestigi, del fracàs de Bosch com a novel·lista. La resposta, en privat, de Bosch a Casellas va consistir a justificar la seva obra tot explicant les seves idees sobre literatura i quina (i per què) havia de ser llur adaptació al panorama català.

Uns mesos abans Bosch havia topat amb un altre crític, Josep Yxart, arran de la seva novella anterior, *L'hereu Noradell* (1889). Yxart i Bosch intercanviaren una sèrie de cartes en què també el novel·lista va explicar les seves conviccions sobre literatura i, sobretot, va parlar dels models literaris que tenia per seus —aspecte que després també comentaria, però més de passada, amb Ca-

1. J. CASTELLANOS, *Carles Bosch de la Trinxeria i Raimon Casellas. Una polèmica sobre la novella al final del segle XIX*, «Recerques», 3 (Barcelona 1974), ps. 225-250.

2. R. CASELLAS DOU, *Montalba. Novela catalano-rossellonesa de Carles Bosch de la Trinxeria*, «L'Avencç», 2a. època, III, núm. 12 (31-XII-1891), ps. 368-372.

sellas,³ i davant del qual Casellas mostraria un altre cop la seva distància.⁴ El que resta d'aquella correspondència (ja que malauradament no la puc oferir sencera) és l'objecte d'aquestes pàgines. Un intercanvi l'interès bàsic del qual és, com dic, des de la perspectiva de l'estudi de Bosch, el comentari d'una sèrie d'autors i corrents que es proposa de seguir o que rebutja.

La discussió amb Yxart (que ocupa les cartes segona i tercera d'aquesta edició) neix de l'aparició dins el volum cinquè d'*El año pasado* de la ressenya de *L'hereu Noradell*.⁵ Yxart, després de rescabalar *Pla y montanya* (1888) del silenci en què l'havia tingut (oblit del qual es queixava Bosch a la primera carta) amb unes ratlles de compromís, examina detingudament el pròleg de la novella, un text programàtic, com se sap, al comentari del qual, de fet, Yxart dedica quasi la meitat de l'article.

Després de remarcar com el concepte que Bosch té format del gènere és un «concepto amplio, extensísimo, donde cabe todo» (observació, imaginació, «poesia»...), apareix la dissensió d'Yxart en comentar els paràgrafs del pròleg on Bosch alludia a un seguit d'antecedents. Bosch havia escrit:

«Lo rey dels novelistas qu'hem de pendrer per modelo es Balzac, l'autor de la *Comedia humana*; cap l'ha igualat encara. *Eugenia Grandet* es sa obra mestra, immortal, que no envellirà may perquè es un estudi del cor humá, y lo cor humá no te nacionalitat: las passions, sentiments, carácters, sensacions, afectes, penas etc. etc., son de tots los pahisos. L'avaricia del pare Grandet es la de nostra humana miseria.

»Avuy los novelistas modernos critican en las novelas de Balzac lo massa realisme en sas descripciones, lo minucios dels detalls que perjudica al conjunt, y alguns, la falta de poesia. Aixó de la falta de poesia, ja ho crech: Balzac es l'anatomista quin, ab lo escalpell á la má diseca lo cadavre moral y físich de la humanitat; descriu lo que veu, lo que observa y analiza sens perturbarse.

»Balzac es lo mestre qu'ha creat la Escola realista, pero realisme de bon or y bon pés, avuy exagerat y avilit per certs deixebles que voldrian fer escola. Los novelistas modernos s'han ispirat de son método d'análisis y de son realisme més ó menos purificat per un buf de poesia; més la veritat y l'estudi del cor humá dominan en llurs novelas: Alexandre Dumas fill, Octave Feuillet, Gustave Ohnet, Georges Sand etc. etc.

»Abuy día la novela poética, ideal, en nostra societat positivista, es com la moneda borrada que ja no te curs. Es cert no obstant que s'admiran com s'admira lo bell, lo hermós, com las ideals composicions de Rafael, de Vargas, de Joanes; pero preferím lo realisme y originalitat de Goya.»⁶

Com a rèplica, Yxart corregeix l'opinió de Bosch sobre Balzac i nega la relació amb Balzac dels autors que Bosch posava com a deixebles seus: «Para Bosch, el primer novelista es Balzac, pero asiente á la opinión, á mi ver errada, que atribuye al maestro falta de poesia: es un anatomista que, sin perturbarse, observa, analiza lo que ve. El autor no desdeña en la novela algo más, algo que purifique con un soplo de ideal. Sin duda, como todos los de su generacion, rechaza el naturalismo pesimista, deprimente, materialista, y sobre todo, obsceno. Cita algunos autores, de su agrado sin duda, algo al azar; así habla de Dumas

3. Carta de Bosch a Casellas del 30-XII-1891 (ed. CASTELLANOS, *op. cit.*, p. 246).

4. Resposta de Casellas a Bosch del 5-I-1892 (ed. CASTELLANOS, *op. cit.*, p. 248).

5. J. YXART, *El año pasado. Letras y artes en Barcelona* [V] (Barcelona 1890), ps. 72-85.

6. C. BOSCH DE LA TRINXERÍA, *Lluytas de la vida. L'hereu Noradell. Estudi de família catalana* (Barcelona 1889), ps. 14-15.

(hijo), que no figura entre los primeros novelistas y de Octavio Feuillet que no es del gusto de nuestros tiempos, que en realidad no es un idealista, sino un autor falso y trascendental; recuerda á Ohnet, malisimamente reputado entre los maestros, con sobrada razón, por sus lugares comunes, sus tipos resobados, su psicología de segunda y tercera mano, y su estilo prudomesco, cuajado de absurdos ridículos; admira á George Sand, en fin, genio singular, que no pertenece ya á nuestra época, romántica, trascendental á veces, pero verdadero genio en sus novelas y pinturas campestras, de un sentimiento sincero y delicado. Fuera de que no son estos los verdaderos discípulos de Balzac.»⁷

La carta que Bosch envià al crític després de llegir *El año pasado* (la segona de la present sèrie) gairebé ometia la resta d'aspectes analitzats per Yxart⁸ i se centrava en el comentari del fragment anterior, l'objecte del qual (el dels models literaris que Bosch té per bons) era novament precisat a la carta darrera.

La rèplica de Bosch a la desqualificació del seu *ranking* d'escriptors va consistir a presentar-lo un altre cop (sense afegir ni treure cap autor i en el mateix ordre) i a explicar amb brevetat la tria de cadascun. Allò de nou que aporta aquesta segona carta respecte al pròleg de *L'hereu Noradell* és tot just els criteris amb què el novel·lista opera en aquestes justificacions. Uns criteris que són d'ordre divers però, en tot cas —ben simptomàticament pel que fa a les relacions de Bosch amb la literatura—, extraliteraris. Així, en el cas de Balzac sembla que aplica un criteri de modernitat, o de pretesa modernitat. Quant a Dumas fill i Feuillet, en canvi, insisteix a presentar que formaven part de l'Académie com a garantia plena i definitiva («aixó ho diu tot») del seu valor. I respecte a Ohnet i George Sand, Bosch reconeix que l'un no té el talent dels anteriors i l'altra «es un autor un xic antiqüat» (no obstant això, recalca, seria a l'Académie si no fos la seva condició de dona), però mostra com allò que l'interessa en darrer terme és que hagin passat amb bons resultats la pedra de toc de l'èxit i la popularitat. La «modernitat», doncs, el prestigi de l'Académie i l'èxit. A part del que Bosch i Yxart pensaven de cada escriptor, la consideració d'allò que per a l'un i l'altre significava cadascun d'aquests arguments pot donar la mesura de fins on era possible el diàleg. Tal com l'entén Bosch, la modernitat s'ha quedat en la tradició positivista (que, a més, ell no subscriu), una tradició que Yxart ja no pot acceptar com a vàlida perquè està assistint amb atenció al tombant simbolista de la fi de segle (com demostra, per cert, la relació d'autors que molt segurament recomanà a Bosch: els que Bosch cita al principi de la tercera carta). La qüestió del crèdit de l'Académie és també un altre exponent de la distància que separava les coordenades en què es movien Yxart i Bosch: la institució, com se sap, era aleshores només apreciada en sectors conservadors i/o oficials o paraoficials (Brunetièrre, la «Revue des Deux Mondes») i havia estat objecte d'atac i sàtira (per exemple a *L'immortel* de Daudet, un dels autors que després Bosch esmentarà a la carta tercera) per part de l'avantguarda intel·lectual francesa, els naturalistes. I respecte al valor de l'èxit, finalment, cal convenir que no és gens probable que Yxart l'acceptés en els termes en què Bosch l'accep-

7. YXART, *op. cit.*, ps. 73-74.

8. Yxart examinava aspectes de la novella pròpiament —i no del pròleg— (com el contrast entre el valor de la història narrada i el fracàs de la seva «novellització», la manca de composició, el comportament del protagonista) que sembla que havien de provocar més la reacció de l'autor. D'aquests, Bosch només esmenta un detall menor respecte al tema de la composició (la qüestió dels asteriscos, carta segona, que era objecte de la ironia d'Yxart, *op. cit.*, ps. 79-80) i el problema del comportament del protagonista tot remetent al pròleg de *L'hereu Subirà* (1891) (vegeu la nota 13 de les cartes).

tava: com a raó que invalida tota preocupació pel talent de l'autor o la pertinença històrica i estètica de l'obra.

És a la tercera carta que Bosch presenta una nova nòmina d'autors, ben segur que, com he dit, recollint (o repetint) uns noms que Yxart li havia apuntat a petició seva («Sols me agradaria de saber quins son, pera Vosté, los novelistas francesos de avuy dia, ja que desprecia los qu'he citat», li demanava a la carta segona). És una relació dissemblant (però que a grans trets es pot explicar que interessés Yxart) en què surten Zola, Daudet, Guy de Maupassant, Loti, Flaubert, els germans Goncourt, Arsène Houssaye, Hector Malot, Jean Richepin i Adolphe Theuriet. De fet, Bosch no els comenta, potser perquè els desconeix, però sembla que els neutralitzi (que vulgui neutralitzar la —suposada— alternativa d'Yxart) en declarar-los uns altres «deixebles de Balzac» i, així, fer-los susceptibles de ser —equivocament— aprofitats. En aquest aspecte, és curiós veure com més tard Bosch, sentint la necessitat de mostrar-se avançat davant el crític de «L'Avenç», declara a Casellas haver assumit a *Montalba* la lliçó (caldria preguntar-se quina) de Guy de Maupassant i Daudet.⁹ Però l'evidència és que les indicacions d'Yxart sobre els models no deixaren cap rastre ni en la idea que Bosch tenia de la novella ni, és clar, en la manera de fer-la. A la mateixa carta a Casellas repeteix: «Balzac ens ha trassat el camí; y en mitx d'eixa literatura d'avuy dia de tant repugnant realisme crec que lo mellor es triar un bon model; el meu es Octave Feuillet. Llegeixi sas novelas, veurá qu'es també amich de la bona gent; es complau á pintar personatges de fe, honrats, de bondat y respecta la bona moral. Era de l'Academia.»¹⁰ No va existir, doncs, en els gustos de Bosch una progressió tendent a acceptar els autors esmentats, i la resposta —insisteixo que probablement— d'Yxart només li serví, això sí, per comprendre bé quins noms valoraven a Barcelona i poder col·locar-ne espúriament algun en els seus arguments.

El rastrejament de l'ús, en plans diversos, que Bosch, al llarg de la seva obra, fa d'aquests autors de la tercera carta resulta il·lustratiu de tot plegat. Així, a *Montalba* (una obra rica de referències literàries), Daudet, en concret la novella *Sapho* (1884), esmentada a la tercera carta, és lectura de la protegida d'un banquer parisenc,¹¹ la qual ensarrona el protagonista bona fe que, al seu torn, llegeix la més innòcua *Madame Chrysantème* (1887) de Loti,¹² i, cosa que és més concloent, la «Revue des Deux Mondes».¹³ Fins i tot l'afecció a Dumas fill —que es compta entre les preferències no «mediatitzades» de Bosch—¹⁴ és matisada per raons morals.¹⁵ Zola, Daudet o Maupassant responen a un tipus d'escriptor que suposa unes alternatives intolerables, diu Bosch, per al codi moral del públic: precisament sobre el cas de *Montalba* comentarà més tard a Casellas: «La passió

9. Carta de Bosch a Casellas del 30-XII-1891 (ed. CASTELLANOS, *op. cit.*, p. 246).

10. Ed. CASTELLANOS, *op. cit.*, p. 246.

11. C. BOSCH DE LA TRINXERÍA, *Montalba. Novela catalano-rossellonesa* (Barcelona 1891), p. 166. Aquesta dada referent a Fanny és presentada quan es comença a desvetllar la seva veritable personalitat, és a dir, que té un lloc rellevant en la caracterització del personatge. D'altra banda, és eloqüent que en un relat de *Tardanies* (1892), *Una diada al Santuari de Núria*, una noia deseixida i amb aires cosmopolites —que és objecte d'un punt d'ironia per part de Bosch— sigui motejada *Safo*.

12. *Montalba*, p. 120.

13. *Montalba*, p. 79.

14. Vull dir les preferències versemblantment més sinceres, les que compten si més no amb el valor de la immediatesa: les del pròleg a *L'hereu Noradell* defensades a la primera carta.

15. *Montalba*, ps. 104-109.

de la Fanny [la protegida del banquer], qu'he volgut un xic idealisar, en mans d'en Bourget, de Guy de Maupassant, de Daudet, hauria sigut pintat amb un realisme més lliure; *mais le sujet était scabreux*, y per no ofendre el pudor de mos lectors catalans li he volgut posar un vel espès.»¹⁶ En canvi, la presència d'alguns dels autors del pròleg a *L'hereu Noradell* se situa sota el signe oposat: el de l'acceptació. Yxart va descobrir el rastre d'una novella d'Ohnet a l'argument de *L'hereu Noradell*.¹⁷ I, quant a Feuillet, a *Montalba* és caracteritzat genèricament com a passatemps honest d'uns tipus humans prou definits: passatemps —diu Bosch— de senyores de balneari¹⁸ i, al costat de Pereda, de senyoretetes sortides del Col·legi del Sagrat Cor de Sarrià.¹⁹ És —és clar— l'espai literari que precisament somiava d'ocupar Bosch: aquell en què tenia lloc aquesta simbiosi entre literatura galant i alta societat.

A la darrera carta Bosch només s'atura en Zola, autor sobre el qual va abs-tenir-se, amb prudència, de parlar massa vegades. Aquest cop el fa «lo gran mestre de la escola romantica moderna» (cosa que no deixa de tenir el seu sentit), però, sobretot, Zola li dóna ocasió per derivar vers un tema clau en la seva estètica, el de les relacions de l'art amb la moral, i, des d'aquí, anar a parar a la justificació d'allò que ell entén i fa per novella.

Zola, Daudet, Pierre Loti, etc., segons Bosch practiquen una cruesa que el públic català —el públic i no els escriptors: Bosch mira de rentar-se'n bé les mans— tindria per immoral. En darrer terme, argumenta Bosch, és la imma-duresa de la societat allò que impedeix l'existència d'una novella més *à la page*, és a dir, realista. És un problema de «no poguer escriurer ab llibertat [...] lo que s' veu». Un conflicte que Bosch està convençut que és comú a la resta de col·legues: esmenta Pin i Soler, Oller —i d'Oller el cas ben triat de *Vilaniu* (1885): Bosch es pregunta —com nosaltres avui dia— si Oller no ha optat pel suïcidi del protagonista perquè «s'ha espantat de ficar-hi l'adulteri».²⁰ Amb la presència, doncs, d'aquest obstacle, la justificació de Bosch de la seva pràctica de la novella consisteix a aclarir, d'entrada, que a ell, en efecte, li «agradaria de seguir lo naturalisme d'eixos autors [els que enumera a la tercera carta] y de pintar nostra societat catalana tal com es, ab sos vicis, virtuts y passions»; és a dir, Bosch en principi accepta com a òptim el model realista-positivista de la tradició que inaugura Balzac, però estima que, de moment, a Catalunya, no es pot acomplir per exigències ètiques. Convé, diu, «que eixas costúms frivolas francesas-castellanas» que de fet veu que s'estan introduint no arrelin «en nostra estimada patria catalana» perquè en definitiva suposen un perill de pèrdua d'identitat col·lectiva. En conseqüència, Bosch s'imposa com a obligació una novel·la amb un «buf ideal, poetich y sobretot moral». Una obligació, és clar —oportuna «immaduresa», la de la societat catalana!—, en la qual Bosch es trobava

16. Carta de Bosch a Casellas del 30-XII-1891 (ed. CASTELLANOS, *op. cit.*, p. 246). És cert que hi ha, no obstant això, la traducció que Bosch va signar d'un relat de Maupassant, *Le Horla* (G. DE MAUPASSANT, *Lo Horlá*, trad. de C. Bosch de la Trinxeria, dins *Novelas catalanas y extrangeras publicadas en lo folletí de La Renaixensa. Any 1892*, Barcelona 1892, ps. 291-306, amb unes notes de presentació de Bosch a les ps. 291-292; el text que tradueix Bosch és el de la segona versió del relat de Maupassant), però és evident que cal explicar aquesta feina més per la curiositat del coneixedor del món literari francès que era Bosch (que, acabat de morir Maupassant, descobria a *Le Horla* un testimoni de les experiències amb drogues de l'escriptor francès) que no pas per cap mena d'afinitat.

17. YXART, *op. cit.*, ps. 82-83.

18. *Montalba*, p. 197.

19. *Montalba*, ps. 90-91.

20. *Vid.* més avall, la nota 17 de les cartes.

ben de gust: és el Bosch tan explícit del final de la tercera carta, quan parla amb franquesa de la seva obra inèdita i en projecte: unes novel·les sentimentals moralitzants.

Les reflexions de Bosch sobre els models literaris i la seva teoria de la novella apareixen inserides en un ventall d'opinions més totalitzador: el conegut cos d'opinions²¹ sobre la situació de l'escriptor en la societat catalana, sobre la literatura del país i la col·laboració que ell com a autor es prestava a oferir-hi. Un conjunt d'idees fixes (la sistematització més exhaustiva del qual va donar-la com a pròleg a *L'hereu Noradell*) que Bosch no s'estava si més no d'esbossar la majoria de vegades que feia anar la ploma: en articles, en els pròlegs als seus llibres. Com en aquests altres llocs, doncs, apareix en les cartes a Yxart una de les premisses des de les quals s'ha d'entendre la seva dedicació a la novella i la seva teoria sobre el gènere: el sentit patriòtic que té per a Bosch la tasca d'escriptor, la seva entitat ben assumida de «croat de la causa». Aquesta dimensió patriòtica, que Bosch pensa que es pot fer extensiva al conjunt d'escriptors catalans i també a Yxart («Travallém tots per nostra estimada terra catalana», li diu a la segona carta) li permet, així, d'assenyalar al crític, tot barrejant la queixa personal amb un lament gremial, la necessitat d'una crítica de suport que acompanyi els autors en el projecte. És a dir, de demanar (com més tard demanarà a Casellas)²² una crítica benevolent, de baixa exigència, en atenció a la anormalitat sociològica que patia la literatura catalana i, doncs, la desigualtat de condicions amb què concorria. Per començar, la mateixa llengua, sense una tradició moderna d'ús literari.

Naturalment, a més de la informació sobre els qui les signen, les cartes estan travessades de múltiples qüestions i són plenes de notícies més accessòries però no pas menys interessants, en el sentit que són eloqüents respecte al teixit de problemes, objectius, preocupacions, referents, valors, d'un moment determinat de la història literària. Per exemple, tan significatiu respecte al valor d'Yxart per als seus contemporanis com els elogis que li adreça Bosch²³ o com l'anterior demanda de benevolència crítica és el detall de l'expectació que girava entorn dels treballs d'Yxart.²⁴ O, d'altra banda, la referència a la literatura espanyola coetània («Los madrilenys» de la tercera carta) és una dada més, que reitera el sentit de les conegudes, sobre la manera com és contemplada des de Catalunya aquesta literatura. Etc.

Indagar sobre tot plegat és reconstruir un panorama en què les bones intencions de Bosch i altres col·legues seus més o menys oblidats poden adquirir el valor que manca a llur obra literària. En el cas de Bosch això vol dir primer de tot —crec— enfrontar-se amb un autor i una obra que van atraure singularment l'atenció del públic i la crítica durant un temps en un període de crisi en la literatura catalana: el que comprèn la segona meitat de la dècada dels setanta

21. Estudiad per CASTELLANOS, *op. cit.*, i a Bosch de la *Trinxeria i la novella*, «Serra d'Or» (1972), ps. 489-491 (revisat: *Carles Bosch de la Trinxeria: una concepció de la vida rural*, pròleg als *Records d'un excursionista* de Bosch, Barcelona 1978, ps. 7-21) i al pròleg de *L'hereu Noradell* (Barcelona 1979), ps. 5-15.

22. Carta a Casellas del 9-I-1892 (ed. CASTELLANOS, *Carles Bosch...*, p. 249).

23. Que van més enllà de la pura cortesia, com demostra el fet que els repeteixi, en el mateix grau, davant Casellas (carta del 30-XII-1891, ed. CASTELLANOS, *Carles Bosch...*, p. 247).

24. Una expectació que també havia expressat Pin i Soler en unes circumstàncies ben semblants a les de Bosch: *vid.* les cartes que Pin adreça a Yxart (ed. J. M. DOMINGO, *Sobre la relació entre Josep Pin i Soler i Josep Yxart: tres cartes de Pin a Yxart*, «Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària» de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, II (Tarragona 1981), ps. 109-123).

i tots els vuitanta. Uns anys en què, davant la convicció de l'esgotament de la Renaixença, va anar prenent cos la preocupació per la modernització de la cultura catalana fins a fer néixer, ja en els anys vuitanta, les primeres provatures en aquest sentit. És per aquí on cal veure l'interès d'aquestes cartes: en el propòsit d'illuminar una zona mal coneguda de la història literària amb l'examen d'un sector gairebé inèdit, el dels esforços per crear una novella moderna en català. Uns esforços que als darrers anys vuitanta acumularen uns resultats apreciables: Pin i Soler, amb una obra que, partint d'una visió del món francament idealista-romàntica, se servia d'una saga familiar (la dels Garriga) per trencar la inèrcia de l'idilli rural costumista i mostrar la problemàtica del món modern evitada per escriptors anteriors i coetanis;²⁵ Bosch de la Trinxeria, amb un tipus determinat de novella romàntica de consum, sentimental i idíllica, el conegut a França com a *roman bleu*;²⁶ Oller, decidit a treballar, diu, amb «la nova estètica de novellar»,²⁷ la realista-naturalista. Unes dedicacions totes tres paral·leles des de la perspectiva de dotar la literatura catalana d'una novella identificable amb la dels grans models europeus moderns, però d'entre les quals les de Pin i Bosch acabaren per ser eclipsades per l'èxit entre lectors i crítica i la qualitat superior de l'obra de l'escriptor de Valls.

Vist des d'ara, i sens dubte d'una manera massa esquemàtica, sembla que una funció possible de l'obra de Bosch podia haver estat la de connectar amb la novella un públic avesat a uns gustos i uns tòpics sentimentals i moralitzants (potser el mateix públic que sostenia en part les abundants traduccions d'Ohnet i Feuillet al castellà). És a dir, un possible paper de Bosch podia haver estat de contribuir amb força al llançament del consum de novella en català. La cosa no va anar així, i part de la culpa la va tenir el talent de Bosch: la qualitat mediocre de les seves novel·les, que és tota una altra història. Però també la inadequació de la seva proposta a aquell moment, una proposta marcada per l'anacronisme de la seva visió del món, conservadora i pairalesca, de la manera d'entendre la cultura del país, identificada encara amb l'ideari de la Renaixença, i dels seus referents estètics. Un anacronisme, el darrer, que en denunciar-lo Yxart va moure aquest debat d'interès limitat perquè històricament era fora de lloc: l'evolució de la literatura europea havia deixat un dels interlocutors endarrerit. Com escrivia Yxart,²⁸ era una discussió que arribava tard perquè aleshores ja havia pres un horitzó més ampli.

Les tres cartes de Bosch a Yxart es conserven a l'Institut Municipal d'Història de la Ciutat de Barcelona, amb les signatures J. Y. - 38, 39 i 40. Els hereus de Bosch de la Trinxeria (a qui agraeixo llurs atencions) m'han comunicat que entre els papers que en conserven no es troba cap carta d'Yxart. Per a aquesta edició he transcrit fidelment el manuscrit i les alteracions que hi he introduït s'han limitat a afegir alguns signes de puntuació (punts finals descuidats, la coma després del topònim en l'encapçalament de les cartes i, a la tercera carta, algunes comes en un parell d'enumeracions) i a unificar amb l'ús de la cursiva les citacions de títols (també només a la tercera carta). He respectat l'accentuació

25. Vid. J. M. DOMINGO, *Pin i Soler i la novella: el cicle dels Garriga*, dins les actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (Barcelona 1984), en premsa.

26. Ja s'hi referiren Yxart (*op. cit.*, p. 83) i Sardà (*Notas bibliográficas. L'hereu Nordell, novela catalana*, «La España Moderna», Madrid, abril de 1889, p. 197) en les seves ressenyes de la primera novella de Bosch.

27. N. OLLER, *Memòries literàries. Història dels meus llibres* (Barcelona 1962), p. 52.

28. J. YXART, *op. cit.*, p. 75.

gràfica de Bosch tot unificant en el signe agut (predominant) qualsevol tipus d'accent (sovint dubtós), que Bosch sembla que intercanvia sense cap criteri fonètic; aquest criteri no afecta els mots francesos que apareixen.

JOSEP M. DOMINGO

La Junquera, 9 abril 1889

S. D. Joseph Ixart

Molt Sr. meu, distingit company y amich:

Rebuda sa afavorida del 4.

Un deute de gratitut li devía per la critica tant favorable de mon primer llibre: *Recorts d'un Excursionista*;¹ ara vinch á pagarli, donantli un milió de mercés.

Vosté es lo gran mestre de la crítica; la opinió y judici de V. son sens apelació; perquè vosté examina y analisa ab just criteri, prescindint de *préjugés* d'escola, d'esperit de sistema y de prevenció qualsevulga. Per xó es esperada ab dalé l'aparició del seu llibre *El año nuevo*.²

Nosaltres humils escriptors que treballém ab afany pera despertar la literatura catalana de sa llarga dormida, comptém ab vostés. Las críticas mes o menos benevolas dels diaris son fullas volants, que lo vent enlayra y arrecona en l'olvit; las que quedan son las críticas del llibre anyal de V.

Necessitém ajuda, puig que son grans las dificultats que tenim de vencer pera traduhir bé nostre pensament en eixa rica llengua catalana tant temps olvidada. Si després de molt treball veyém que la critica no fa cas de nosaltres pera senyalantse los defectes de nostra obra, ó bé lo merit que pot tenir, aleshores sa apodera de nosaltres lo descoratge, la desesperansa.

Ho creuria si li digués que *Pla y Montanya*³ y l'*Hereu Noradell*⁴ son deguts á Vosté? Jo no tenia cap ganas d'ocuparme de literatura catalana; desconfiava de jo mateix. La benevola crítica de Vosté de *Recorts d'un Excursionista* me va donar alas... y acabat lo llibre⁵ *Pla y Montanya*, me deya: veyám que'n dirá l'Ixart... y aquest any, al saber que havia surtit el *Año nuevo*, vinga tot seguit á comprarlo, á tallar 'ls fulls ab la gavineta de fusta... veyám que dirá de *Jaume*,⁶ de mon llibre, de las obras de cap d'ala *Patria*,⁷ *Idili*⁸ etc... res... no'n resa... Oh! aixó no treu l'interés, 'l merit dels nombrosos articles crítichs del seu llibre qu'he llegit d'una tirada de tant que m'ha agradat; mes... y nosaltres, pobrets?... ni un recort!

Vaja, per aquesta vegada'l perdoném; mes no hi torni si no vol tenir molt agraviada la literatura de nostra estimada terra... y en particular l'amich Pin.⁹
Rebi una estreta encaixada de son servidor y coral amich

C. Bosch de la Trinxeria

1. Aparegut el 1887. La crítica d'Yxart forma part d'*El año pasado. Letras y artes en Barcelona* [III] (Barcelona, 1888), ps. 297-303.

2. Es refereix a *El año pasado*.

3. Publicat el 1888.

4. Publicat el 1889.

5. Després de *llibre* segueix, ratllat, *me deya*.

6. La novella de Josep Pin i Soler (1888).

7. El recull de poemes de Verdaguier (1888).

8. Es refereix als *Idillis* d'Apelles Mestres (1888).

9. J. Pin i Soler formava part d'aquesta suposada colla d'«agraviats» que reclamaven l'atenció d'Yxart en el seu anuari, i, en efecte, com apunta Bosch, devia ser qui amb més virulència mostrà la seva contrarietat. En carta a Yxart mateix (datada a Marsella el 18-III-1889: 21 dies abans de la present de Bosch) Pin li feia saber: «Tant m'ha sorprés l'omissió de cap referència a *Jaume*, que baix pretexte de carta á B[osch] de la Trinx[eri]a, ab la present ploma y tinta escrich (escriré desseguida) una carteta á la Renaixensa criticantvos l'omissió» (ed. J. M. DOMINGO, *Sobre la relació entre Josep Pin i Soler i Josep Yxart: tres cartes de Pin a Yxart*, «Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària» de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, II [Tarragona 1981], p. 123). A «La Renaixensa» no hi va aparèixer cap text de Pin sobre el particular, però en tot cas Bosch devia rebre alguna carta amb la queixa.

La Junquera, 1 de juliol 1890¹⁰

S. D. Joseph Ixart

Molt Sr. meu y amich: Rebuda sa afavorida. No puch menos que donarli mil mercés per sa crítica del *Hereu Noradell*.¹¹ De aixó se'n diu crítica ben entesa. Francament vosté es lo mestre dels criticayres qui posseheix l'art y'l talent de judicar sanament, ab bon criteri, nostras produccions literarias.

Res tinch que dir a las observacions que V. fa del prolech de ma novela. Sols dissentim en lo valor literari de'n Balzac quin pera mi es lo creador de la escola realista; y també lo es pera la gran majoria dels crítics francesos y estrangers. Los novelistas de abuy dia, qui més qui menos, s'han inspirat de sos obras. Es ell que ha arraconat la escola romántica y ha creat la escola realista moderna. Cito sa *Comedia Humana* qu'es obra immortal. Si Alexandre Dumas fill nos ha fet conèixer, en sas comedias y novelas socials, lo ver document humá, ho déu a'n Balzac; y si no figura entre'ls primers novelistas, figura entre'ls primers psicolechs y pensadors. Las tesis socials que sosté en sas obras son arriscadas, si vosté vol, mes verdaderas y originals. Dumas es de la Academia, igual que Octave Feuillet quin es talment del gust del nostre temps que sas novelas son consideradas com a modelos *du genre*. Es lo novelista de *moeurs* de la alta societat, dels salons de bon tó y aristocratichs *qui escrit avec des gants*; moral y creent. L'han fet de la Academia; aixó ho diu tot.

Ohnet segueix sas petjadas; mes no té son talent; encara que si hem de judicar lo talent pel bon exit, Ohnet sobrepujaria a tots ells.

En quant á George Sand, es autor un xich antiqüiat; mes no importa: sas novelas gosan de fama europea; y com a coneixedora del cor humá, cap l'ha igualat fins ara. Si no hegués sigut dona hauria entrat a l'academia.

He citat eixos novelistas com á deixebles de Balzac; perquè m'han vingut a la má; d'altres n'hi ha; mes en eix prolech ja prou llarch, no era'l cas d'extendrem.

Sols me agradaria de saber quins son, pera Vosté, los novelistas francesos de abuy dia, ja que desprecia los qu'he citat.

Be; aixó dit, li faig á saber que ja no usaré més los *asteriscos*.¹² Vosté te rahó. Ho creuria si li deya que los posava unicament per allargar las planas del llibre? Donchs, fora asteriscos.

Ara alló de la deficiencia del cambi de vida y de caracter del Hereu Noradell, m'explicaré en lo prolech de un'altra novela que si Deu vol sortirà a fi d'any.¹³

Per acabar li desitjo vida y salut a fi de qué puga criticar per molts anys los meus humils escrits. Si sabés com estich desanimat!... Necessito un estimulant com *El año nuevo* de Vosté pera no decaurer. No se si Deu me permetrá de prosseguir la tasca que m'he imposat... Coratge! Travallém tots per nostra estimada terra catalana...

10. Ms. 189, lapsus.

11. J. YXART, *El año pasado. Letras y artes en Barcelona* [v] (Barcelona 1890), ps. 72-85.

12. En parlar de la manca de composició en *L'hereu Noradell*, Yxart (*El año pasado* [v], ps. 79-80) criticava a Bosch que escrivís sense un pla general preconcebut i, en canvi, procedís amb unes notes esparses que separava amb asteriscos. L'abús del recurs dels asteriscos (com a símptoma de composició precipitada) ja fou retret a Bosch pel crític de «L'Avens» (1889, p. 54).

13. El 1890 Bosch no va publicar cap novella. El 1891 aparegueren *Montalba* (sense pròleg) i *L'hereu Subirà*, aquesta darrera amb un pròleg on efectivament explicava (p. XIII) les raons que hi ha en el comportament del personatge.

Disposi y mani á son ver amich que l'aprecia y que espera anhelós llegir la crítica de *ma cullita*.¹⁴

Son afm.

C. Bosch de la Trinxeria

A proposit, me oblidava de dirli que'l quadret aquell que vallfogoneja ha sigut compost e incertat en l'Almanach de la *Esquella de la Torratxa*.¹⁵

L'amich Roca y Roca demanava un escrit humoristich que vallfogonegeix un xic; per xó li envié lo *full de Sants*. M'apar que després de lo sério, una rialla s'assenta bé. Tenim tan pocas ganas de riurer en eix trist món!... Son tan pochos los motius d'alegría que hi trobém!...

Ja que V. viu en la mateixa casa del amich Oller, serveixis saludarlo de part meva; lo mateix que 'n Pin, si'l veu; li pot dir qu'es un presós, ja que no'm dona novas de son fillet malalt.

3

La Junquera, 5 Juliol 1890

Sr. D. Joseph Ixart

Estimat amich: so admirador de Zolá, de Daudet, Guy de Maupassant, Loti, Flaubert, los germans de Goncourt, Arsène Houssaye, Hector Malot, Jean Richepin, A. Theuriet... qui abuy dia menan la opinió e imposan llur literatura realista.

Tots son deixebles de Balzac.*

Balzac produhí en las lletras igual revolució que Jean Jaques Rousseau, Voltaire, Dalambert y demés enciclopedistas produhiren en la societat del sigle XVIII. Son los filosofos que han exposat las teorías d'emancipació de las societats humanas, fentlas baixar arrán de terra, anivellantlas, gravant al frontispici de llur filosofia los mots mágichs de llibertat, igualtat, fraternitat.

Balzac, en sa *Comedia humana* ha fet baixar arrán de terra los novelistas del comens d'est sigle que vivian en plé misticisme romantich, tot de falsedat y consensió. Balzac, y avuy sos deixebles, —y en pintura's pot dir lo mateix, com també en filosofia— han reconegut que lo gran mestre es la naturalesa. Fora ideals; lo positivisme, lo que's veu, 's sent y's palpa, en lo físich com en lo moral, en lo fisiologich com en lo psicologich... lo document humá, y res més.

En Zolá es lo gran mestre de la escola romantica moderna; ha deixat lluny, molt lluny á son mestre en Balzac. Mes pera nosaltres novelistas catalans, los hem de considerar á pesar nostra, com immorals; quan dich novelistas catalans, m'enganyo; vuy dir pera'l publich catalá.

Vosté convindrà ab mi que'ns trobém encara, en quant á costums, *moeurs*, educació, al sigle passat. Los madrilenys son sens contesta molt y molt mes

14. Es refereix al recull *De ma collita* (1890).

15. C. BOSCH DE LA TRINXERIA, *Rondalletas*, dins l'«Almanach de La Esquella de la Torratxa pera l'any 1890» (1889), ps. 38-43. Bosch es refereix en particular a la primera de les dues composicions que comprèn la seva collaboració: *Lo full de sants*, inclòs a *De ma collita* (1890) (Josep Pla va dedicar a aquest relat un dels «Calendario sin fecha» de «Destino» —*Un cuento del señor Bosch de la Trinxeria*, «Destino», núm. 1.885, 17-XI-1973, p. 64—: el traduía i donava algunes notícies sobre la posterior fortuna d'aquest text).

avançats que nosaltres; y la literatura realista moderna dels autors qu'he citat, se reflexa en llurs comedias y novelas.

Nosaltres hem de guardar per força en nostras novelas y comedias eix buf ideal, poètic y sobretot moral que está en nostras costums. Nostre renaixement literari ha de ser moral ans que tot. Escrigui en català: *l'Oeuvre, Germinal, La Bête humaine*;¹⁶ *Saphó* de Daudet, *Mme. Crysanthème* de Pierre Loti, etc., etc., y molts cridarán: es un escandol!... Ab tot y aixó cregui que m'agradaria de seguir lo naturalisme d'eixos autors y de pintar nostra societat catalana tal com es, ab sos vicis, virtuts y passions. Mes nostra novela ha de ser vestida; la hermosura del natural s'ha de amagar ab púdica túnica. La fulla de figuera ó bé la tira d'escorxa es impúdica; fins la burgesia gira'l cap... poch pudor! Mes vindrá un dia que los novelistas catalans deurán impondrer resoltament la novela realista. Ben cert que l'Oller pensarà com jo, y en Pin també; vosté creu que no es una gran traba lo no poguer escriurer ab llibertat, per florit que siga l'estil, lo que s' veu; pintarho tal com es?

En la novela del Oller, *Vilaniu*, un jove s'enamora d'una casada... mes eixos amors son tot seguit ofegats pel suïcidi d'ell. ¿Era eixa la idea del Oller? ¿No s'ha espantat de ficarhi l'adulteri?...¹⁷ Lo gust de nostres vehins los francesos hi es fet; nostra educació, *moeurs* y costums van encara ab caminadors y carutxa, resguardats que han sigut fins abuy per lo recort de las virtuts y tradicions d'honradesa de nostres passats. Be massa nos absorvirán á no tardar, á mida que eixas costúms frivolas francesas-castellanas vagin prenguent peu en nostra estimada patria catalana.¹⁸

Faria eixa carta molt llarga si me volgués parar en totes las consideracions y reflexions que eixas questions ofereixen.

Tinch feta una noveleta; es un xich *escabrosa*, mes la fi es plena de moral...¹⁹ Que diantre! Com volém fer un quadro sense clars obscurs!... l'obscur fa ressortir lo clar; y en aixó hem de imitar l'Espanyolet y Rembrant; l'obscur ha d'esser vigorós.

16. Totes tres de Zola.

17. A les *Memòries literàries* d'Oller no es troba cap referència a aquesta qüestió, però que la idea primitiva d'Oller fou efectivament el desenllaç conegut de *Vilaniu* (1885) es confirma amb la confrontació amb l'origen que en va ser *Isabel de Galceran* (1880), també amb aquest final. Una altra qüestió és allò que hauria pogut escriure l'Oller del 1885, que és l'objecte de l'especulació de Bosch. A. Yates ha estudiat (a *Vilaniu dins la trajectòria de Narcís Oller*, dins les «Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Basilea, 22-27 de març de 1976», a cura de G. COLON, Barcelona 1977, ps. 369-394) les tensions en què Oller es debaté en el llarg procés de gestació de *Vilaniu*, tensions que el portaren a la resolució del final amb la mateixa fórmula que a *Isabel*: una fórmula tòpica romàntica i no la realista que feia prevoure el curs de l'obra i l'evolució d'Oller com a escriptor. En aquest estudi, Yates va formular-se la mateixa pregunta que Bosch i la va concloure amb una idèntica hipòtesi: «Concretar o apregonar la relació "adúltera" de l'Albert i la Isabel probablement l'hauria portat a un terreny que no volia trepitjar» (A. YATES, *op. cit.*, ps. 380-1). Coincidien amb Bosch a assenyalar la inadequació del final de *Vilaniu* Yxart (que ja havia censurat privadament a Oller el final de la *Isabel*: *vid.* A. YATES, *op. cit.*, p. 373) al vol. II d'*El año pasado* (Barcelona 1887, ps. 261-262) i F. B. Navarro en carta a Oller (*vid.* N. OLLER, *Memòries*, p. 58).

18. A *Montalba* (1891) Bosch repeteix quasi literalment aquesta frase: «las costums de la societat parisenca del grand món elegant [són] costums que s'han infiltrat també en la societat madrilenya; més que nosaltres catalans ignorem encare, resguardats qu'hem sigut fins are pel recort de las virtuts y tradicions d'honradesa dels nostres passats. Be massa ens absorvirán, a no tardar, a mida qu'eixas costums frivolas castellanas-andalusas vagin prenguent peu en la nostra aymada patria catalana» (p. 194).

19. Deu referir-se a *Montalba*. Sobre *Montalba*, Bosch aclaria en carta a Casellas: «le sujet était scabreux, y per no ofendre el pudor de mos lectors catalans li he volgut posar un vel espès; mes am tot y aixis ja veu que la *España Regional* ha trobat que jo era aficionat á lo immoral» (carta de Bosch a Casellas del 30-xii-1891, ed. de J. CASTELLANOS, *Carles Bosch de la Trinxeria i Raimon Casellas. Una polèmica sobre la novel·la al final del segle XIX*, «Recerques», 3, 1974, p. 246). En la citació anterior Bosch es refereix a un article que, en efecte, mostrava reticències moralistes envers la novel·la —i, doncs, donava força als arguments de Bosch—: Q.: *Bibliografia. Montalba*. [...], «Revista La España Regional» (Madrid 1891), ps. 379-380.

Tinch mitj acabada un'altra novela encara, més *escabrosa*²⁰ —heu! s'entén pel publich catalá—. Dech acabarla, per supost, fent triomfar la moral. En fi, en son día caurá en mans del mestre dels critichs, vuy dir en mans de vosté, per rebrer alguna fuetada... y bon profit.

Disposi y mani á son servidor y coral amich

C. Bosch de la Trinzeria

* *Le Lys dans la vallée* y algunas altras noveletas més foren escritas en sa juvenesa: veliaqui perquè hi ha poesia. Mes no son eixas novelas que han fet sa reputació.²¹

20. Es refereix a *L'hereu Subirà* (1891), la novella barcelonina de Bosch que pot ser, en efecte, la més «atrevida».

21. Nota de Bosch, afegida al marge esquerre de la carta.